

Peter Dellgran & Staffan Höjer

Varför forskarutbildning?

Motiv, aspirationer och drivkrafter bland disputerade sjuksköterskor, lärare och socionomer

Why doctoral education? Motivational factors and aspirations among nurses, teachers and social workers

A significant feature of our knowledge-based society is the gradual academization and professionalization of a growing numbers of occupations. In Sweden, as in other countries, this academization has in several cases led to the establishment of profession-based university disciplines, with professors and PhD programmes, in order to develop and reinforce a scientific base for professional practice and education. A crucial element in this process is that professional practitioners are expected to seek admission to these doctoral programmes, and thereby choose a career as a researcher, and in varying degrees become involved in the continued development of scientific knowledge within their discipline.

This article is based on a survey with 749 respondents and the aim is to examine and compare motives and aspirations among nurses, teachers and social workers to undertake doctoral education. Over 90 per cent of the respondents have stayed in academia as teachers and researchers after their PhD. The results show that multiple motives are normal but that desire for personal growth and personal challenge dominates declared motives in all groups. However, social workers more often stresses political aspirations, while nurses and teachers more often highlight professional and practice-oriented motivation. Furthermore, motives also have some impact on the subject of the dissertation. Studies on patients and professional practice and methods are, for instance, more common among nurses compared to social workers, where research more frequently deals with organizations, social problems and social policy issues. Finally, some implications for research policy, and the continual debate about the gap between research and professional practice, are discussed.

Peter Dellgran, professor i socialt arbete, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

Staffan Höjer, professor i socialt arbete, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.

Kontakt: peter.dellgran@socwork.gu.se

Introduktion

I likhet med västvärlden i övrigt etableras i Sverige under senare delen av 1900-talet benämningen kunskapsamhälle för den typ av samhälle som organiseras kring utbildning, forskning och verksamheter som är intimt förbundna med kompetensen hos, och förtroendet för, högskoleutbildade yrkesgrupper. Gradvis har en politisk konsensus om att vetenskapens uppgift och legitima grund är att bidra med underlag för politiska beslut och professionell yrkesutövning vuxit fram inom snart sagt alla samhällsområden. En sådan allmänt vedertagen forskningssyn baseras på en tilltro till vetenskapen som ett självreglerande och obundet sammanhang, som mer eller mindre per automatik svarar an på samhälleliga kunskapsbehov, och vars autonomi, rigorösa metoder och interna kvalitetssäkring ses som en garant för forskningens tillförlitlighet, funktionalitet och kvalitet (Nilsson, 2009).

Ett av flera centrala – men sällan ifrågasatt – uttryck för det moderna kunskapsamhället är akademiseringen av allt fler yrkesområden genom högskoleutbildning och professionsrelaterade forskningsämnen. I linje med föreställningen om forskning som optimal och ändamålsenlig strategi för att utveckla yrkesområden, organisationer och verksamheter har professurer och forskarutbildningar inrättats som länkats till befintliga utbildningsprogram för sjuksköterskor, lärare, socionomer och andra professioner. Med tiden har därigenom både antalet högskolebaserade professionsutbildningar och antalet disputerade i professionsrelaterade ämnen ökat kraftigt, såväl i Sverige som i en lång rad andra länder (Wildy, Peden & Chan, 2015; Chiteng Kot & Hendel, 2012).

Det finns ett påtagligt nyttoimperativ i denna utveckling: forskningen ska tillfredsställa kunskapsbehov som att stärka forskningsanknytningen av grundutbildningen och höja kvaliteten i yrkesutövningen. Från professionernas sida har intresset för vetenskaplig kunskap dock inte bara kognitiva utan också sociala förtecken: att förstärka den enskilda professionens legitimitet, status och kontroll över sin kunskapsbas, yrkespraktik och utbildning. Det handlar om att stabilisera ett kunskapsmonopol som kan generera sociala positioner, inflytande och materiella belöningar. Akademiseringen blir ett viktigt, om inte det viktigaste, strategiska medlet i det som brukar benämnas det professionella projektet (Dellgran & Höjer, 2000).

Det kombinerade politiska och professionella projektet att etablera en vetenskaplig bas för olika professioner vilar således tungt på föreställningar om den sociala ingenjörskonstens möjligheter och vetenskapens förmåga att förbättra världen, såväl för professionerna själva som för de patienter, elever och klienter dessa arbetar med. Akademisering och forskningsanknytning spelar en central roll i all professionalisering men kan ske på olika sätt. Att med statens och universitetens hjälp få till stånd ett *självständigt, professionsrelaterat forskningsämne* med tillhörande forskarutbildning av traditionellt snitt har blivit en kungsväg i Sverige, medan man i många andra länder

har inrättat särskilda former av doktorexamina för professionella grupper som till exempel lärare och socionomer (Anastas & Videka, 2012; Chiteng Kot & Hendel, 2012; Fenge, 2009). Oavsett det handlar om en mer traditionell eller professionsinriktad doktorexamen är en bärande tanke att tidigare praktiskt yrkesverksamma ska söka sig till dessa forskarutbildningar. Vad gäller de politiska ambitionerna betonas ibland att detta ska ge mer kompetenta yrkesutövare, som ska lämna akademin efter sin doktorexamen, men genom denna bidra till en ökad forskningsanknytning av de praktiska verksamheterna inom till exempel sjukvården, skolan eller socialtjänsten. Samtidigt förväntas också att en del av de forskarutbildade helt eller delvis stannar kvar inom akademin, dels som lärare med uppgiften att utbilda nya generationer av yrkesutövare, dels som forskare för att producera vetenskaplig kunskap.

Klart är däremot att etableringen av den här typen av forskarutbildningar har öppnat nya karriärmöjligheter för sjuksköterskor, socionomer och andra professionella grupper. Klart är också att de som stannar kvar i akademin blir – om än i varierad grad – nyckelpersoner i den fortsatta ämnesutvecklingen. Deras personliga intressen, preferenser och uppfattningar kommer, jämte finansierings- och andra forskningsvillkor, därmed att bli avgörande för hur såväl akademisk kunskapsbildning som relationen mellan yrkespraktik och forskning utvecklas.

Syftet med denna artikel är tvåfaldigt. För *det första* är avsikten att undersöka och jämföra motiv, drivkrafter och andra omständigheter som ligger till grund för att påbörja en forskarutbildning bland sjuksköterskor, lärare och socionomer. Varför vill tidigare yrkesverksamma sjuksköterskor, lärare och socionomer lämna sin yrkespraktik och bli forskare och därför söka in på en forskarutbildning? Vilken roll spelar personliga och instrumentella motiv i förhållande till mer vidsträckta aspirationer som att utveckla forskningen i sitt ämne, stärka den egna professionen eller påverka och förändra politik, yrkespraktik eller arbetsmetoder? Vilka andra faktorer och omständigheter, som till exempel missnöje med tidigare arbetsvillkor, tidigare erfarenheter av forsknings- och utvecklingsarbete eller uppmuntran från universitetslärare och forskare, har betydelse för vägen in i en forskarutbildning och eventuell framtida forskarkarriär? Och går det att identifiera några förändringar över tid när det gäller motiv och andra omständigheter?

Artikeln är emellertid också en del av ett större forskningsprojekt om forskningens karaktär och utveckling inom vårdvetenskap, utbildningsvetenskap och socialt arbete.¹ Vid sidan av forskarutbildningsmotiv undersöks i detta projekt bland annat karriärvägar och forskningsvillkor för disputerade, men också de forskningsaktivitas syn på forskningens uppgifter och dess relation med yrkespraktiken för sjuksköterskor, lärare och socionomer. Mot bakgrund av de statliga motiv och politiska proces-

1 Akademisering i professionaliseringens tjänst, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond (P12 1098:1).

ser som gett upphov till dessa forskarutbildningsåtgärder syftar denna artikel *för det andra* till att diskutera vilken roll de disputerades individuella motiv och aspirationer kan ha för forskningsorienteringen inom dessa ämnesområden. Det är till exempel fullt rimligt att anta att individuella motiv och aspirationer kan påverka valet av avhandlingsämne – vilket för de allra flesta sedan har stor betydelse för forskningsinriktningen i en fortsatt akademisk karriär – varför vi här även kommer att undersöka i vad mån forskarutbildningsmotiven sammanhänger med ämnesinriktningen i doktorsavhandlingarna. Därigenom kommer vi avslutningsvis att beröra den mer generella frågan om vad som styr och påverkar forskningen i professionsrelaterade ämnen – och i vilken utsträckning det som forskarna själva vill, men också får möjlighet att syssla med, har förutsättningar att stå i samklang med samhälleliga kunskapsbehov så som dessa uppfattas av staten och andra intressenter utanför den akademiska världen.

Akademisering i professionaliseringens tjänst

Denna artikel härrör, som nyss nämnades, från en större studie som med utgångspunkt i de tre professionerna sjuksköterskor, lärare och socionomer undersöker drivkrafter och utveckling inom relaterade ämnesområden: vårdvetenskap, omvårdnad, utbildningsvetenskap (som här innefattar pedagogik och andra ämnen relaterade till skolområdet och läraryrket) samt socialt arbete. Ett huvudsyfte är att undersöka och jämföra vilka faktorer som formar forskningens inriktning och karaktär samt hur dessa ämnen är organiserade i såväl kognitiva som sociala avseenden. Med utgångspunkt i Becher och Trowlers (2001) metaforiska beskrivning av vetenskapen som ett landskap, handlar det om hur dessa miljöer gestaltar sig med avseende på relationen mellan ämnesmässig kultur ("tribes") och disciplinär och professionsrelaterad kunskap ("territories").

Vårt val av professioner och tillhörande ämnen har speciella skäl. Trots tydliga kontextuella och historiska skillnader finns också några gemensamma nämnare. För det första handlar det om högskoleutbildade yrkesgrupper som inom professionsforskningen har fått lite olika benämningar – människobehandlande professioner, välfärdsprofessioner eller semiprofessioner – men som därigenom har särskilda politiska, organisatoriska och performativa betingelser vad gäller arbetsvillkor och yrkesutövning (Dellgran, 2015). Även om de specifika relationerna mellan utbildning, praktik och forskning skiljer sig åt beroende på politikområde, organisatoriska omständigheter och samhällsuppgift så finns också en annan påtaglig likhet. Genomgående är dessa relationer återkommande föremål för kontroverser och förhandlingar mellan olika aktörer med delvis skilda intressen och normativa föreställningar – om hur det praktiska arbetet ska utformas och organiseras, vad utbildningen ska innehålla samt vad forskningen ska syssla med.

Till detta kan kopplas att forskningen inom respektive område har att hantera ett dubbelt legitimitetskrav: dels ett yttre i form av politiska och professionella förväntningar på nyttig och ändamålsenlig kunskapsproduktion och fungerande kunskapsförmedling, dels ett inre som bygger på att leva upp till vetenskapliga krav och akademiska måttstockar. De externa kraven har under senare tid accentuerats av rörelsen mot evidensbaserad praktik och forskning som ska stödja en sådan, krav som både explicit och implicit har byggt på en kritik av forskningen inom dessa områden för att inte vara tillräckligt ”praktiknära”, eller i tillräckligt hög grad studera effekterna av insatser och arbetsmetoder. Samtidigt har en ökad konkurrens om externa forskningsmedel, specialiseringskrav och vetenskapens kommodifiering (Hasselberg, 2012) – genom allt hårdare publikationskrav och ökat inslag av prestationsbaserad resurstilldelning – ytterligare skärpt utmaningen att upprätthålla forskningsmässiga förutsättningar och legitimitet i den vetenskapliga världen (Dellgran & Höjer, 2012).

Samtidigt finns vissa viktiga skillnader. Vårdvetenskap, omvårdnad och socialt arbete har organiserats och integrerats med befintliga grundutbildningar för sjuksköterskor respektive socionomer. På skolområdet handlar det om långt mer komplicerade relationer mellan lärarutbildningarna och till lärar- och skolområdet relaterade forskningsämnen. Omvårdnad brukar beskrivas som sjuksköterskornas vetenskapsområde och fick sin första professur 1987. Parallellt med etableringen av forskarutbildning i omvårdnad växer vårdvetenskap fram som ett tvärvetenskapligt och flerprofessionellt område. Det bör också nämnas att många disputerade sjuksköterskor har tagit sin doktorsexamen i medicinskt ämne. I dag är omvårdnad som akademisk disciplin inte sällan under vårdvetenskapliga institutioners administration. Socialt arbete fick sin första professur i slutet av 1970-talet och har haft ungefärligen samma positiva utvecklingskurva i termer av antalet disputerade och professorer som omvårdnad.

När det gäller utbildningsområdet och lärares forskarutbildning dominerar pedagogik som dessutom är ett klart större ämne jämfört med vårdvetenskap och socialt arbete mätt i antal doktorander, disputerade och professorer. Det är också ett ämne med en mycket längre historia: den första professuren i pedagogik inrättades i Sverige redan 1910. Sedermera har pedagogiskt arbete, didaktik och utbildningsvetenskap etablerats som forskningsämnen. Därtill har ett antal specialinriktade forskarskolor för lärare inrättats, dels för att snabba på uppbyggnaden av en vetenskaplig bas för lärarprofessionen, dels som ett försök att komplettera den pedagogiska forskningen som stundtals fått utstå en del kritik för att inte vara tillräckligt nära lärarnas vardags- och klassrumsrelaterade yrkesutövning (Andrae Thelin, 2009; Fransson, 2017).

En annan skillnad är att vårdvetenskap och omvårdnad har utvecklats i miljömässig närhet till de forskningstraditioner och vetenskapsuppfattningar som präglar medicin och sjukvård. Socialt arbete och ämnena inom det utbildningsvetenskapliga

fältet är å sin sida både kunskapsmässigt och organisatoriskt förankrade i samhällsvetenskap och har till skillnad från omvårdnad därför en mer mångparadigmatisk karaktär. De ontologiska och epistemologiska skillnader som följer av detta kan ge upphov till skillnader i normer om forskningens funktioner och relation till yrkespraktik, vilket även kan färga de motiv och aspirationer som yrkesutbildade har för att påbörja en forskarutbildning.

Tidigare forskning om motiv och drivkrafter

Internationellt, men i klart mer begränsad utsträckning i Sverige, har forskningen om forskarutbildningen vuxit de senaste decennierna. Framför allt har intresset riktats mot doktoranders erfarenheter och svårigheter *under* utbildningstiden och karriärmöjligheter *efter* denna. En lång rad kvantitativa och kvalitativa studier har till exempel undersökt varför så många forskarstuderande, i länder med långt sämre utbildningsförutsättningar än i Sverige, hoppar av sina studier. Särskilt nämns ensamhet och isolering, dåliga ekonomiska villkor och svårigheter att upprätthålla sin motivation inför en mycket osäker framtid som tydliga problem (Brailsford, 2010; Ali & Kohun, 2007; Lovitts, 2008; Grover, 2007; Anastas, 2012). För många doktorander utgör forskarstudier ett högriskföretag, särskilt inom humanistiska ämnen utan koppling till specifika yrken utanför akademien och professionsutbildningar på högskolenivå (Golde, 2005; Lovitts, 2001; Powell & Green, 2007; Gardner, 2008). Även när det gäller karriärmönster efter en doktorexamen har forskningen expanderat under senare år (Aanerud et al., 2006; Denholm & Evans, 2009). I Sverige har också tidigare Högskoleverket uppmärksammat genomströmning, finansieringsvillkor, avhopp och karriärvägar för doktorander (Högskoleverket, 2012). Därtill kan nämnas Areskoug Josefssons et al. (2016) större kvantitativa undersökning av Lundadoktoranders syn på sin forskarutbildning och framtida karriär.

Forskning om själva inträdet till en forskarutbildning är dock mer begränsad. Frågan om breddad rekrytering och diskrimineringsaspekter börjar uppmärksammas en del (se t.ex. McCulloch & Thomas, 2013; Wakeling & Kyriacou, 2010; Dellgran & Höjer, 2017), medan forskningen om individuella motiv och drivkrafter huvudsakligen består av mindre nationella och kvalitativa studier med utgångspunkt i enstaka ämnen. Av de få studier som berör anledningar till att påbörja en forskarutbildning kan nämnas Salmon (1992) som intervjuade ett tiotal doktorander inom samhällsvetenskapliga ämnen och fann att flertalet av dessa drevs av politiska motiv och intresse för sociala rättvisefrågor. Även Churchill och Sanders (2007) fann ett inslag av motiv som kan inrangeras under rubriken "forskning som politik" jämte önskan om karriärmöjligheter, missnöje med tidigare arbets-

villkor och intresse av personlig utveckling. Det sistnämnda blev särskilt tydligt i Leonards, Beckers och Coates (2005) intervjustudie (med den talande titeln *To prove myself at the highest level*) och återkommer i flera andra studier som Mokhtars (2012) intervjuer med kvinnliga ingenjörer, Gill och Hoppes (2009) studie av doktorander i företagsekonomi, Wellington och Sikes (2006) studie av lärare samt Brailsfords (2010) intervjuer med ett tiotal forskarstuderande i historia. I den sistnämnda framstår återigen personliga motiv som mycket betydelsefulla men här nämns även uppmuntran från familj och vänner, men kanske än mer från arbetskollegor och lärare och forskare inom högskolan. Även Guerin, Jayatilaka och Ranasinghe (2015), som är en av få större kvantitativa studier på området, menar att påverkan från universitetslärare ibland har mycket stor betydelse.

Sammanfattningsvis har tidigare studier påvisat en lång rad motiv, inte sällan dominerade av en önskan om personlig och professionell utveckling. Vi kan samtidigt konstatera att den svenska forskningen om forskarutbildningen hitintills är relativt begränsad internationellt sett, och att mycket få studier av motiv eller andra aspekter bland doktorander eller disputerade i professionsbaserade ämnen har genomförts i Sverige. Ett undantag är dåvarande Högskoleverkets (2012) utvärdering av forskarskolor för lärare. I denna framkommer att det klart vanligaste motivet till att gå forskarutbildningen var att de ville utvecklas som lärare. Samtidigt angav drygt hälften av de tillfrågade en förhoppning om att få arbeta inom högskolan.

Metod, material och population

Materialet till denna artikel är hämtat från en webbenkät till personer som disputerat i omvårdnad (och sjuksköterskor som disputerat i medicinskt ämne), socialt arbete samt pedagogik och andra ämnen relaterade till skolområdet och läraryrket i Sverige sedan 1980. Innan enkäten skickades ut genomfördes ett tidskrävande arbete för att identifiera och söka kontaktuppgifter till disputerade inom de tre områdena. Detta gjordes dels genom en systematisk genomgång av uppgifter om avlagda doktorsexamina vid de lärosäten som har forskarutbildningar, dels via samtliga relevanta lärosätens webbplatser vad gäller anställda lektorer och professorer. Enligt Svensk sjuksköterskeförening har omkring 800 sjuksköterskor tagit en doktorsexamen, uppskattningsvis hälften av dessa i omvårdnad, medan merparten av de övriga har disputerat i medicinskt ämne. Till dags dato har cirka 350 personer disputerat i socialt arbete. Uppskattningsvis har drygt 300 av dessa en socionomexamen. Däremot är uppgifter om hur många personer med lärarexamen som har en doktorsexamen mer svår fångade. En försiktig uppskattning med hjälp av statistik från SCB pekar på att närmare 1 100 personer har disputerat i

pedagogik enbart sedan år 2000. Hur många av dessa som har någon typ av lärarexamen finns tyvärr inga uppgifter om.

Via identifieringen av personer med antingen sjuksköterske-, lärar- eller socio-nomexamen som disputerat i något av de aktuella ämnena fick vi en lista på 577 disputerade inom omvårdnadsområdet (som även inbegriper personer som disputerat i medicinskt ämne), 678 personer med doktorsexamen i pedagogik och näraliggande ämnen samt 299 personer med doktorsexamen i socialt arbete. Enkäten skickades således till totalt 1 554 personer, av vilka 749 svarade (vilket motsvarar en total svarsfrekvens på 50 procent). Av tabell 1 framgår för det första att det handlar om kvinnodominerade grupper. Vidare har närmare 48 procent av de svarande sjuksköterskorna en doktorsgrad i omvårdnad och påfallande många (37 procent) en doktorsexamen i medicinskt ämne. Närmare 60 procent av lärarna har disputerat i pedagogik och närmare en fjärdedel i ämnen som didaktik, pedagogiskt arbete och utbildningsvetenskap. Socionomerna är mer homogena i den meningen att strax under 90 procent har disputerat i socialt arbete.

Som också framgår av tabell 1 har det stora flertalet stannat kvar inom akademien, vilket inte minst beror på en kraftig expansion av grundutbildningarna som inneburit goda chanser för nydisputerade att få lektorstjänster, i många fall på den institution man disputerat.² Särskilt gäller detta lärare och socionomer medan sjuksköterskor i något större utsträckning har delat sin tid mellan yrkespraktik och akademiskt arbete (möjligen beroende på inslaget av kombinationstjänster). Närmare 20 procent var vid undersökningstillfället docenter och 10 procent professorer. Endast ett par procent av respondenterna uppger att de blivit erbjudna annat arbete utanför akademien, vilket kan tolkas som att framför allt lärares och socionomers forskarkompetens inte eftersöks eller tillmäts särskilt stort värde inom respektive praktikfält.

2 I internationella översikter framkommer att uppskattningsvis hälften av alla forskarstudenter, i den mån de går färdigt sin utbildning, inte går vidare till akademiska anställningar (Cyranoski et al., 2011). För några år sedan kunde Högskoleverket (2011) i sin rapport visa att enbart en tredjedel av alla doktorander stannar kvar i akademien, men då med vissa skillnader mellan olika vetenskapsområden.

Tabell 1. Sjuksköterskor, lärare och socionomer med doktorsexamen.

Grundexamen	Sjuksköterska	Lärare	Socionom
Antal svarande	251	284	140
Ålder;genomsnitt	55	56	54
Andel kvinnor;%	87,9	72,0	65,7
Doktorsexamen (andel i %)			
Vårdvetenskap/omvårdnad	47,8	7,7	0,7
Medicinskt ämne	37,1	5,3	4,3
Pedagogik	7,2	58,1	5,0
Annat utbildningsrelaterat ämne	1,6	23,6	0,7
Socialt arbete	1,2	2,5	87,9
Examensperiod (andel i %)			
–2001	17,9	14,1	32,8
2002–07	47,0	43,6	33,6
2008–	35,1	42,3	33,6
Docent	22,0	19,0	16,9
Professor	10,4	7,5	14,0
Verksamma inom akademien (andel i %)			
Helt	55,8	86,5	72,5
Till stor del	30,5	7,9	19,6
Endast sporadiskt	12,0	4,1	6,5
Inte alls	1,7	1,5	1,4

Varför forskarutbildning?

Respondenterna fick ta ställning till betydelsen av ett stort antal tänkbara motiv, anledningar och omständigheter bakom sina val att söka in på en forskarutbildning. Bland dessa återfinns både sådana som har mer altruistiska förtecken (vad man vill bidra med rent kunskapsmässigt för samhället, områdesrelaterad politik, professionen och berörda verksamheter) och sådana som snarast har med egenintresse att göra (dvs. personliga aspirationer, förhoppningar och önskningar). En del faktorer kan också beskrivas i termer av "push"- och "pullkaraktär" (vad som har lockat respektive vad man eventuellt har velat komma ifrån genom att söka sig till en forskarutbild-

ning). Det finns anledning att höja en liten varningsflagga för dels den retrospektiva ansatsen (många har disputerat för relativt länge sedan), dels inslaget av social önskvärdhet i svaren. Det rör sig om självdeklarationer som kan vara påverkade av föreställningar om hur man bör förhålla sig till egennyttiga bevekelsegrunder i förhållande till att med forskning göra gott i samhällets tjänst.

I tabell 2 redovisas en rangordning av ett tjugotal motiv med avseende på andelen av de tillfrågade som tillmäter dessa mycket eller ganska stor betydelse. För de allra flesta har det handlat om ett samlat resultat av flera mer eller mindre starka motiv, men i stora drag överensstämmer rangordningen mellan de tre yrkesgrupperna, framför allt när det gäller de mest frekventa motiven och anledningarna. För samtliga grupper är de i särklass vanligaste angivna skälen således personlig utveckling och personlig utmaning. Andra relativt starka motiv är viljan att utveckla forskningen och fördjupa yrkesspecifik kunskap. Däremot tillhör inte strävan efter högre lön eller bristande arbetsmarknadsutsikter de vanligaste anledningarna.

Bland sjuksköterskorna är det klart vanligare att man sökt till forskarutbildningen för att vilja bidra med att fördjupa yrkesrelevant kunskap, utveckla nya arbetsmetoder samt stärka den egna professionen. Dessutom uttrycker man i något större utsträckning både en vilja att tjäna mer pengar och att man varit missnöjd med tidigare arbetsvillkor. Mindre vanliga motiv bland sjuksköterskorna är å andra sidan att ta del av den akademiska friheten respektive viljan att arbeta inom universitet och högskola. I jämförelse med de andra två grupperna uttrycks dessutom mer sällan ett upplevt behov av samhällliga och politiska förändringar som en viktig anledning.

För socionomer med doktorexamen är det just de två sistnämnda motiven som särpräglar bilden: det är med andra ord intresset för akademisk frihet och upplevelsen av behov av samhällsmässiga och politiska förändringar som i större utsträckning varit viktiga drivkrafter. Socionomerna är också på andra sätt sjuksköterskornas motsats. Mindre vanliga motiv att söka in till forskarutbildning är nämligen att utveckla yrkesspecifik kunskap eller nya arbetsmetoder, att stärka professionen eller att bli duktigare som yrkespraktiker. Socionomerna tycks inte heller i samma utsträckning ha motiverats av dåliga villkor i tidigare arbete.

Lärarna å sin sida liknar mer sjuksköterskorna vad gäller motivbild genom att fler av dessa uppger att orsaker till att söka sig till en forskarutbildning har att göra med viljan att utveckla yrkesspecifik kunskap, stärka professionen och bli en duktigare yrkespraktiker. I jämförelse med sjuksköterskor och socionomer tycks dessutom intresset för att utbilda framtida yrkespraktiker vara mycket större hos lärarna, som också uttrycker önskan om att arbeta på universitet och högskola som ett mer framträdande skäl. I likhet med socionomerna tycks också den akademiska friheten locka.

Tabell 2. Motiv till att gå forskarutbildning bland sjuksköterskor, lärare och socionomer som disputerat. Andel i procent som anger mycket stor eller ganska stor betydelse.

Motiv	Sjuksköterskor (n=251)	Lärare (n=284)	Socionomer (n=140)	P-värde (Chi2)
Personlig utveckling	93,4	92,2	90,0	0,078
Personlig utmaning	81,4	80,3	78,3	0,616
Fördjupa yrkesspecifik kunskap	78,4	77,1	63,6	0,021
Utveckla forskningen med relevans inom mitt yrkesfält	76,2	67,0	73,0	0,019
Utveckla kunskaper om patienter, elever, klienter	72,8	72,7	74,4	0,777
Stärka professionen	62,7	59,2	49,2	0,003
Utveckla nya arbetsmetoder	59,4	39,1	41,7	0,000
Påverka politiken på mitt område	37,1	35,1	46,6	0,229
Ville bli duktigare praktiker	37,0	43,1	26,7	0,005
Ville utbilda framtida yrkespraktiker	36,9	47,9	37,6	0,001
Akademisk frihet	35,7	49,5	50,0	0,005
Kände mig låst i mitt tidigare arbete	32,3	31,3	27,8	0,194
Förbättra min arbetsmarknadsposition	31,9	34,2	17,3	0,005
Dåliga arbetsvillkor i dåvarande arbete	26,6	21,3	10,3	0,010
Arbeta på högskola/universitet	23,7	38,4	30,5	0,001
Tjäna mer pengar	22,4	15,6	6,3	0,000
Behov av samhälls- eller politisk förändring	19,7	31,6	41,8	0,000
Missnöjd med dåvarande yrkesarbete	19,3	21,3	22,8	0,233
Villkoren på arbetsmarknaden såg inte ljusa ut	5,0	3,7	4,7	0,908

I tabell 3 presenteras på motsvarande sätt ett antal andra omständigheter som kan ha inverkat på valet att söka sig till en forskarutbildning. Som synes tycks uppmuntran eller uppmuntring från lärare och forskare inom akademien ha spelat en inte helt oväsentlig roll i samtliga grupper och haft större betydelse än motsvarande uppmuntran från chefer och kollegor (även om detta tycks vara något mer förekommande bland sjuksköterskorna). Det framgår också att tidigare erfarenhet av forsknings- och utvecklingsarbete har haft betydelse för drygt en tredjedel av sjuksköterskorna och socionomerna. En femtedel av lärarna och socionomerna menar också att tidigare inhop i akademien haft mycket eller ganska stor roll i sammanhanget. Däremot tycks varken slumpen eller förväntningar från familj eller andra närstående ha spelat någon större roll i någon av grupperna.

Tabell 3. Vissa omständigheter som påverkat valet av att söka till forskarutbildning bland sjuksköterskor, lärare och socionomer som disputerat. Andel i procent som anger mycket stor eller ganska stor betydelse.

Omständighet	Sjuksköterskor (n=251)	Lärare (n=284)	Socionomer (n=140)	P-värde (Chi2)
Blev uppmanad/uppmantrad av lärare eller forskare vid högskola/universitet	57,5	65,8	67,2	0,185
Blev uppmanad/uppmantrad av chef eller kollega	45,3	36,5	31,0	0,300
Arbetat tidigare med forsknings- och utvecklingsarbete	35,0	26,0	37,2	0,078
Gjort tidigare in hopp på universitet/högskola	14,7	21,7	22,8	0,066
Slump	12,2	9,1	12,0	0,124
Var tvungen att disputerat för att arbeta kvar på universitet/högskola	7,5	14,0	6,3	0,075
Förväntningar från familj, släkt eller vänner	1,3	4,3	4,0	0,034

För att renodla bilden och identifiera mönster i motiv och anledningar har en explorativ faktoranalys genomförts. Fyra bakomliggande faktorer framträder i tabell 4 (med utgångspunkt i faktorladdningar över 0.40 och under -0.40): "professions- och praktikorienterade motiv" (F1), "instrumentella motiv" (F2), "tidigare forskningskontakt" (F3) samt "politiska motiv" (F4). Dessa faktorer svarar för totalt 45 procent av variationerna. För att undersöka hur starka dessa faktorer är inom respektive yrkesgrupp har dessutom summativa index (eller subskalor) för var och en av dessa faktorer konstruerats.³ Av tabell 5 framgår att skillnaderna mellan grupperna inte är dramatiska men att sjuksköterskorna i genomsnitt är något mer orienterade mot praktik- och professionsrelaterade motiv. Socionomerna är på motsvarande vis något mer orienterade mot politiska och samhällsrelaterade motiv, medan de mer instrumentella motiven är något mer framträdande bland lärare (om än inte signifikanta). Det är dock viktigt att påpeka att vi inom alla tre yrkesgrupperna finner disputerade personer som har dominerande politiska, praktik- och professionella respektive instrumentella motiv.

³ Vart och ett av dessa index består av en summering av värdena för de variabler som hänförs till respektive faktor. Cronbachs alpha för dessa är F1: 0,83, F2: 0,75, F3: 0,47, F4: 0,71.

Tabell 4. Faktorladdningar för motiv och andra omständigheter av betydelse för att påbörja en forskarutbildning (principal komponentanalys, varimaxrotering).

Motiv/omständighet	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4
Fördjupa yrkesspecifik kunskap	0,55			
Ville bli duktigare praktiker	0,46			
Utveckla kunskaper om patienter, elever, klienter	0,54			
Stärka professionen	0,68			
Ville utbilda framtida yrkespraktiker	0,64			
Utveckla nya arbetsmetoder	0,60			
Utveckla forskningen med relevans inom mitt yrkesfält	0,59			
Missnöjd med dåvarande yrkesarbete		0,54		
Dåliga arbetsvillkor i dåvarande arbete		0,53		
Tjäna mer pengar		0,45		
Arbeta på högskola/universitet		0,57		
Kände mig låst i mitt tidigare arbete		0,45		
Villkoren på arbetsmarknaden såg inte ljusa ut		0,52		
Akademisk frihet		0,47		
Blev uppmanad/uppmuntrad av lärare eller forskare vid högskola/universitet			0,46	
Arbetat tidigare med forsknings- och utvecklingsarbete			0,41	
Gjort tidigare inbrott på universitet/högskola			0,50	
Behov av samhälls- eller politisk förändring				-0,45
Påverka politiken på mitt område				-0,40

Tabell 5. Bakomliggande faktorer för att påbörja forskarutbildning bland sjuksköterskor, lärare och socionomer som disputerat. Medelvärde summativa index.

	Politiska (F4) (max 10)	Praktik/ professionella (F1) (max 35)	Instrumentella (F2)(max 35)	Tidigare forskningskontakt (F3)(max 15)
Sjuksköterskor	4,9	25,2	16,5	7,9
Lärare	5,2	24,6	17,0	7,9
Socionomer	6,0	22,4	16,5	8,2
P-värde (ANOVA)	0,000	0,000	0,078	0,507

Det är värt att upprepa att personlig utveckling är den i särklass vanligaste anledningen att vilja gå en forskarutbildning. Det visar sig dessutom att detta motiv verkar ha ökat i betydelse. Av samtliga motiv är det nämligen bara ett som uppvisar en svag men signifikant förändring; över tid uttrycker således allt fler att önskan om personlig utveckling har haft mycket eller ganska stor betydelse.

Spelar motiven någon roll?

Som nämndes inledningsvis är det inte en helt orimlig hypotes att motiv och aspirationer hos forskarstudenter kan påverka valet av avhandlingsämne. Doktorsavhandlingen utgör dessutom en kunskapsinvestering och uppbyggnad av specialistkunskap som vanligtvis har mycket stor betydelse för fortsatt forskningsinriktning och framtida meriterings- och karriärmöjligheter. En förutsättning för att motiven ska påverka forskningsinriktning är att doktoranden själv har inflytande över sitt ämnesval och sina frågeställningar. Generellt sett varierar doktorandernas frihetsgrader i dessa avseenden mellan olika vetenskapsområden och forskningsämnen (och ibland även mellan institutioner och handledare). Tidigare forskning har påvisat ett mycket starkt disciplinärt inflytande på valet av avhandlingsämne inom naturvetenskap och medicin (Ziman, 1995; Welin & Persson, 1996), medan Allwoods (2003) undersökning av psykologi och socialantropologi snarast påvisade en ömsesidig anpassning av intressen mellan doktoranden och dennes forskningsmiljö. Frihetsgraden framstod dock som något högre i socialantropologi än i psykologi, vilket pekar på att doktorandens möjligheter att välja avhandlingsämne är större i "mjukare" ämnen och mer villkorade i "hårdare" ämnen (för dessa benämningar, se t.ex. Becher & Trowler, 2001).

En intressematchning kan också sägas prägla situationen för de disputerade sjuksköterskor, lärare och socionomer som denna artikel handlar om. I tabell 6 beskrivs de svarandes uppfattningar om vilka faktorer som haft betydelse för valet av avhandlingsämne. Som synes har flera faktorer haft stor inverkan, även om tidigare yrkeserfarenheter och personliga intressen tycks ha vägt allra tyngst inom samtliga grupper. Även handledarens intressen har spelat en viss roll – vilket indikerar att det i realiteten handlar om en slags förhandling mellan doktorand och handledare – medan forskningstraditioner vid den aktuella institutionen i genomsnitt haft en klart mindre inverkan. Handledarna verkar ha haft en något större inverkan på ämnesvalet för sjuksköterskorna i jämförelse med lärarna och socionomerna. Noterbart är också att externa – eller sociala – faktorer, som att forskningsfrågan till exempel bedömts ha betydelse för professionen eller varit aktuell i offentlig och politisk debatt, har haft ett finger med i spelet. Sammantaget vittnar dock de allra flesta om en påfallande stor frihet i valet av avhandlingsämne. På en direkt fråga svarade 90 procent av de dispu-

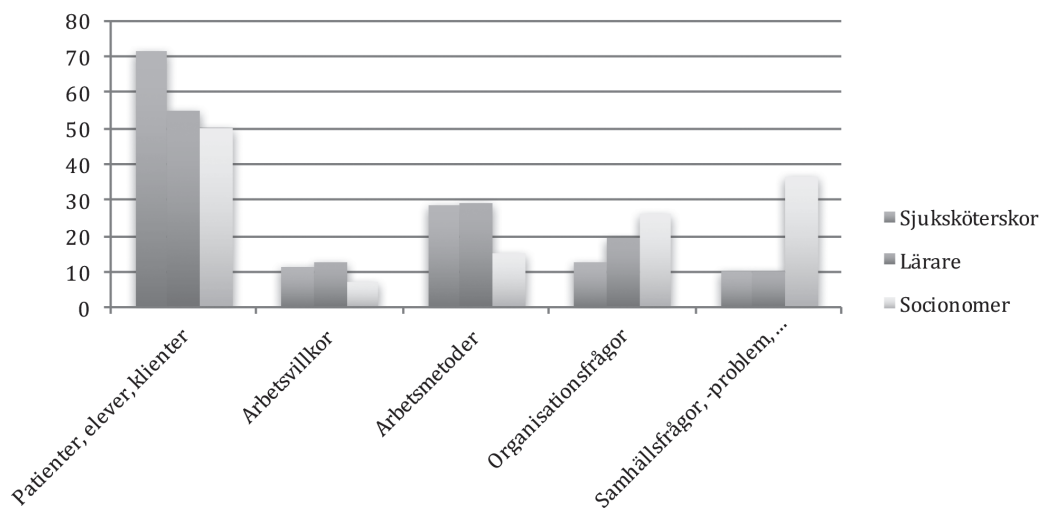
terade lärarna och socionomerna, och drygt 80 procent av sjuksköterskorna, att de i mycket stor eller ganska stor utsträckning själva bestämde ämne.

Tabell 6. Faktorer med betydelse för val av avhandlingsämne bland sjuksköterskor, lärare och socionomer som disputerat. Andel instämmer mycket eller ganska mycket i procent.

	Sjuksköterskor (n=251)	Lärare (n=284)	Socionomer (n=140)
Individuella faktorer:			
Tidigare yrkeserfarenheter	83,6	83,0	76,5
Personliga intressen	75,0	88,2	85,4
Institutionella faktorer:			
Handledarens intressen	54,5	43,1	41,1
Befintligt forskningsprojekt	42,7	33,9	42,3
Möjligheter att erhålla medel	28,8	20,3	30,8
Forskningstradition vid institutionen	25,4	16,2	19,3
Externa/sociala faktorer:			
Viktigt för professionen	56,3	57,9	41,8
Aktuellt i offentlig, politisk debatt	37,7	53,3	45,6

I figur 1 redovisas i vilken grad de svarandes doktorsavhandlingar enligt egen bedömning hade en viss ämnesmässig inriktning med avseende på fem huvudsakliga forskningsorienteringar. För det första rör det sig om forskningsfrågor som rör patienter, elever eller klienter, respektive frågor som på något vis behandlar antingen arbetsvillkor eller arbetsmetoder. Därtill finns en kategori som inrymmer studier av organisatoriska sammanhang och villkor samt ytterligare en som omfattar studier kring mer generella samhällsförhållanden, sociala fenomen, sociala strukturer, hälsa och vård, sociala problem eller politik med avseende på respektive professionsområde.

Med denna utgångspunkt kan vi konstatera att disputerade sjuksköterskor utmärker sig genom att långt oftare undersöka olika aspekter av sina patienter och – åtminstone i förhållande till socionomerna – yrkespraktik och arbetsmetoder i sina doktorsavhandlingar. Även lärare som disputerat inriktar sin forskning mot arbetsvillkor och arbetsmetoder i större utsträckning än socionomerna. Bland de sistnämnda finner vi däremot klart fler som orienterar sig mot organisationsfrågor, och framför allt mot sociala problem och områdesrelaterad politik. Jämfört med sjuksköterskor och lärare är med andra ord socionomer med forskarexamen relativt sett mindre intresserade av att studera arbetsmetoder.



Figur 1. Ämnesmässig inriktning i doktorsavhandlingar skrivna av sjuksköterskor (n=251), lärare (n=284) och socionomer (n=140). Andel i procent med mycket hög grad av inriktning.

Sambanden mellan motiv till att påbörja forskarutbildning och avhandlingens ämnesinriktning framgår av tabell 7 (som inkluderar samtliga yrkesgrupper). Som synes innebär starkare politiska motiv ett större forskningsintresse för organisationsvillkor och framför allt för samhälls- och politiskt relaterade frågeställningar. Å andra sidan verkar starkare praktik- och professionsrelaterade motiv betyda en högre grad av orientering mot arbetsmetoder och patienter, klienter eller elever. Däremot har vare sig instrumentella motiv eller erfarenheter av tidigare FoU-verksamhet med mera särskilt stark inverkan på valet av avhandlingsämne.

Tabell 7. Samband mellan motiv till att påbörja forskarutbildning och ämnesinriktning i doktorsavhandlingar skrivna av sjuksköterskor, lärare och socionomer (n=675). Pearsons korrelationskoefficient (siffror i fetstil = $p < 0,05$).

Motivindex	Patienter, elever, klienter	Arbetsvillkor	Arbetsmetoder	Organisationsfrågor	Samhällsfrågor, -problem eller områdesrelaterad politik
Politiska	0,061	0,173	0,133	0,240	0,318
Praktik/professionella	0,247	0,107	0,320	-0,021	-0,077
Instrumentella	-0,016	0,029	-0,037	0,032	0,097
Tidigare forskning	-0,012	0,015	-0,024	0,058	0,173

Några konklusioner och avslutande reflektioner

I Sverige har såväl staten som professionerna själva varit pådrivande vad gäller en ökad forskningsanknytning av utbildningen och yrkesutövningen inom en lång rad olika välfärdsområden. Den dominerande strategin har varit akademiseringen genom dels högskolereformen i slutet av 1970-talet, då all postgymnasial utbildning inlemmades i högskolan, dels etableringen av professionsrelaterade forskningsämnen med forskarutbildningar och professorer. Tanken har varit att bygga upp en vetenskaplig bas genom att tidigare yrkesverksamma praktiker söker sig till och genomgår en forskarutbildning för att därefter bilda en kår av disputerade med legitimitet, kompetens och möjlighet att bedriva forskning. Många har därigenom blivit delaktiga i en successiv tillväxt och formering av dessa ämnen genom sin fortsatta forskning, men också i egenskap av lärare, handledare och ansvarig för forskarutbildningen (och därmed för socialiseringen av nya forskargenerationer). Några har tilldelats och/eller tillkämpat sig särskilt stort formellt eller informellt inflytande över den fortsatta ämnesutvecklingen. I detta ingår ett samhällsligt mandat att vara just den professionella grupp – de disputerade – som har legitim och självständig rätt att identifiera kunskapsbehov, formulera forskningsfrågor och bedriva forskning som man bedömer vara relevant och viktig.

Varför söker sig då sjuksköterskor, lärare och socionomer till en forskarutbildning och en möjlig forskarkarriär? I korthet kan vi konstatera följande. Önskan om personlig utveckling och personlig utmaning visar sig vara de klart starkaste motiven i samtliga grupper. Detta, och det faktum att den typen av motiv ökar över tid, står också i samklang med att strävan efter personlig utveckling på ett mer generellt plan tycks bli ett allt viktigare karriärmotiv bland högt utbildade professionella grupper (Abrahamsen, 2008; Dellgran, 2015). Inom arbetslivsforskningen används ibland benämningen proteanska karriärer för att beskriva yrkesbanor som inte präglas av vertikala rörelser mot ledarskap på allt högre organisatoriska nivåer, utan mer av horisontella karriärer som i större utsträckning bottenar i personliga livsvärden snarare än yttre belöningar i form av makt och materiella belöningar (Hall, 2004). Drivkrafterna utgörs i stället av självförverkligande, personlig tillfredsställelse, trivsel på arbetsplatsen och möjligheterna att förena yrkesliv med familjeliv. Inrättandet av forskarutbildningar, och den parallella expansionen av högskoleutbildningarna och det därmed ökade behovet av disputerade lärare på dessa, har erbjudit nya utmaningar och lockande karriärvägar för till exempel sjuksköterskor och socionomer.

Vidare finns ett relativt stort, men något varierande, intresse för att utveckla arbetsmetoder och fördjupa yrkesspecifik kunskap för både egen och professionens del. Att genom doktorsexamen tjäna mer pengar lockar inte särskilt många – däremot den akademiska friheten. Påfallande många har blivit uppmanade att söka in på en forskarutbildning av lärare och forskare inom akademin (sannolikt genom att man gjort enstaka undervisningsinsatser eller genomgått en masterutbildning).

Det finns ingen anledning att överdriva skillnaderna mellan de tre grupperna. Men materialet visar att socionomerna verkar vara något mer drivna av politiska motiv medan sjuksköterskorna och i viss mån lärarna i högre grad hävdar praktik- och professionsrelaterade motiv. Vi har också visat att motiven till att påbörja en forskarutbildning till en del sammanhänger med ämnesinriktningen i doktorsavhandlingarna. Disputerade socionomer har till exempel både haft en högre grad av politiska motiv för sina doktorandstudier och ett större intresse för forskning om sociala problem och relaterad politik. Hos disputerade sjuksköterskor framträder på motsvarande vis ett visst samband mellan ett större inslag av praktik- och professionsorienterade motiv och en större andel avhandlingar som behandlar yrkespraktik och arbetsmetoder. Dessutom finns det tydliga ämnesmässiga skillnader när det gäller forskarnas uppfattningar om forskningens huvudsakliga uppgifter och funktioner som går i samma riktning som det vi beskrivit här, vilket bland annat indikerar att forskare inom vårdvetenskap och omvårdnad har en klart mer positiv hållning till evidensbaserad praktik än forskare i socialt arbete och inom det utbildningsvetenskapliga fältet (Dellgran & Höjer, 2015; 2016; Dellgran 2017).

Sammantaget riktar detta blicken mot den bredare frågan om vilka faktorer och processer som formar den vetenskapliga kunskapsutvecklingen inom olika ämnen. Forskarnas egna intressen och uppfattningar säger knappast hela sanningen. Förutom inomdisciplinära traditioner och normer, som genom socialisering kan förändra initiala forskningsintressen och ambitioner, handlar det om själva förutsättningarna för att bedriva forskning. För en majoritet av den växande skaran av lärare och forskare inom akademien innebär en allt hårdare konkurrens om externa forskningsresurser, och begränsat utrymme för forskning inom ramen för sin anställning, svårigheter att bedriva den forskning man vill och/eller bedömer som relevant och viktig. Inte minst rör det sig om vilka forskningsprogram och -projekt som i det växande ansökningsmaskineriet beviljas medel hos de nationella forskningsråden och andra forskningsfinansierare. Det är med andra ord få förunnat att få göra precis det man vill.

Den tilltagande konkurrensen om forskningsmedel tvingar dessutom fram fortsatt specialisering. Varje enskild forskare eller forskargrupp måste hitta sin plats och nya nischer i ett snabbt växande forskningslandskap. Detta innebär att rent strategiska överväganden tenderar att väga särskilt tungt i formuleringen av forskningsfrågor, till exempel vilka projekt man tror sig kunna få medel för, hur man kan anpassa sina forskningsintressen och projektidéer till speciella utlysningar eller vilka allianser med andra forskare som kan vara gynnsamma.

Hur tillgången till, och fördelningen av, ekonomiska medel påverkar forskningen i olika ämnen är en empirisk fråga som heter duga. En lika viktig men också lika komplicerad fråga är i vilken utsträckning det som forskarna själva vill och får möjlighet att syssla med förhåller sig till samhällsliga kunskapsbehov så som dessa uppfattas

av aktörer och intressenter utanför den akademiska världen. Förväntningarna på de ämnen som vi här har berört har stundtals varit rejält uppskruvade – behovet av mer forskning för att förbättra skolan, vården och omsorgen har blivit ett mantra i alla handa politiska och professionella sammanhang. Med tanke på den bild av varierande forskningsmotiv som vi har presenterat, och den nuvarande resurssituationen, är det osäkert om forskningens omfattning och inriktning i omvårdnad, utbildningsvetenskap och socialt arbete under nuvarande omständigheter egentligen kan tillgodose alla de latent och manifesterade önskemål och krav som är i omlopp. Till detta kan läggas den kontroversiella frågan om i vilken grad vetenskaplig kunskap faktiskt används i de organisationer och verksamheter som är dess tänkta mottagare. Det är då knappast förvånande att vi kan bevittna ett stort mått av besvikelse från i stort sett alla parter i detta relationsdrama mellan forskning, praktik och politik.

Just mot bakgrund av det sistnämnda har ett utmärkande drag inom framför allt utbildningsområdet och socialt arbete varit diskussionen om behovet av styrning av kunskapsanvändningen ute i de praktiska verksamheterna som skolan och socialtjänsten, men i viss mån även av forskningen och den akademiska kunskapsbildningen. I mångt och mycket har denna diskussion varit centrerad till talet om behovet av mer ”praktiknära forskning” och evidensbaserad praktik, och framstått som en kognitiv kamp om definitionsföreträde, präglad av skilda normativa föreställningar hos olika aktörer om hur relationerna mellan forskning och praktik ska och kan arrangeras. Intresset för politisk styrning av kunskapsutvecklingen inom olika professionsområden krockar obevekligen med den fria och obundna forskningens ideal. En ledstjärna i svensk forskningspolitik, bäst illustrerad av de statliga forskningsråden, är att det i första hand är forskarna själva som ska avgöra vilken forskning som ska bedrivas. Huvudregeln är dels att initiativen och forskningsidéerna huvudsakligen ska komma från forskarsamhället, dels att kollegiala granskningsprocedurer ska garantera att det är forskning med bästa vetenskapliga kvalitet och hög samhällsrelevans som tilldelas resurser. Att politiskt styra forskningen i det svenska systemet – med begränsat inslag av sektorsforskning – är inte helt enkelt. Man kan möjligen få till stånd särskilda utlysningar riktade mot politiskt prioriterade forskningsområden, inrätta särskilda forskningsinstitut (som det omdiskuterade Skolforskningsinstitutet) eller satsa på särskilda forskarskolor (som gjorts på lärområdet) eller sätta sitt hopp till lokala eller regionala FoU-enheter som ofta säger sig sträva efter just praktiknära forskning styrd av kunskapsbehov som formuleras av praktikens organisationsansvariga och yrkesutövare.

Så länge som forskningspolitikens grundprinciper kvarstår riskerar den här typen av satsningar att få marginell betydelse. Och inte blir det enklare när vi betänker en ytterligare viktig faktor i sammanhanget, nämligen belöningsystemet inom akademien. De framgångs- och kvalitetsfaktorer som premieras är huvudsakligen prestationsre-

laterade i inomvetenskaplig bemärkelse: vetenskapliga publikationer, citeringar och externa medel utgör i växande grad meriteringsgrunderna för tjänster, befordringar och (ytterligare) externa medel. Och det gäller på alla nivåer: för universiteten, för fakulteterna, för institutionerna, för de enskilda forskarna. Trots återkommande propåer om en annan ordning handlar mycket få incitament i dag om samverkan med aktörer utanför akademien, än mindre läggs någon vikt vid forskningens samhällsliga genomslag och betydelse.

Den svenska forskningspolitiken tilldelar forskarna en hög grad av autonomi och professionell diskretion vad gäller identifiering av kunskapsbehov och formulering av forskningsfrågor. Modellen bygger på ett samhälleligt förtroende för att vetenskapen och de akademiska miljöerna lever upp till förväntningarna om att med altruistiska förtecken producera forskning som kommer samhället till godo, men skapar samtidigt stort utrymme för forskarnas personliga drivkrafter, motiv, aspirationer, strategiska överväganden och normativa uppfattningar om forskningens samhällsuppgifter och funktioner. Då får man också – lite krasst formulerat – räkna med ett visst inslag av både egenintresse och nödvändig anpassning till vetenskapens villkor och akademins spelregler.

Referenser

- Aanerud, R., Homer, L., Nerad, M. & Cerny, J. (2006) Paths and perceptions. Assessing doctoral education using career path analysis. I: P.L. Maki & N.A. Borkowski (red.) *The assessment of doctoral education. Emerging criteria and new models for improving outcomes*, 109–141. Sterling, VA: Stylus.
- Abrahamsen, B. (2008) Profesjoner og karrierer. I: A. Molander & L.-I. Terum (red.) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ali, A. & Kohun, F. (2007) Dealing with some isolation to minimize doctoral attrition. A four stage framework. *International Journal of Doctoral Studies*, 2: 33–49.
- Allwood, C.M. (2003) *The selection of the dissertation problem for Ph.D. thesis in psychology and social anthropology/ethnology from the graduate students' perspective*. Lund Psychological Reports, 4(1). Lunds universitet.
- Anastas, J. (2012) *Doctoral education in social work*. New York: Oxford University Press.
- Anastas, J. & Videka, L. (2012) Does social work need a practice doctorate? *Clinical Social Work Journal*, 40(2): 268–276.
- Andrae Thelin, A. (2009) På tröskeln till en okänd värld. Forskarutbildning och skolans vardag. Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU). Rapport 31/2009.
- Areskoug Josefsson, K., Bergenzaun, L., Fahlvik Svensson, S., Lundqvist, S., Peterson, P. & Lindberg-Sand, Å. (2016) *Should I stay or should I go? Tolvhundra doktoranders syn på avhopp och akademisk karriär*. Institutionen för utbildningsvetenskap, Lunds universitet.
- Becher, T. & Trowler, P. (2001) *Academic tribes and territories. Intellectual enquiry and the culture of disciplines*. Milton Keynes: Open University Press.
- Brailsford, I. (2010) Motives and aspirations for doctoral study. Career, personal, and inter-personal factors in the decision to embark on a history PhD. *International Journal of Doctoral Studies*, 5: 15–27.

- Chiteng Kot, F. & Hendel, D. (2012) Emergence and growth of professional doctorates in the United States, United Kingdom, Canada and Australia. A comparative analysis. *Studies in Higher Education*, 37(3): 345–364.
- Churchill, H. & Sanders, T. (2007) *Getting your PhD. An insiders' guide*. London: Sage Publications.
- Cyranoski, D., Gilbert, N., Ledford, H., Nayar, A. & Yahia, M. (2011) Education. the PhD factory. *Nature*, 472: 276–279.
- Dellgran, P. & Höjer, S. (2000) *Kunskapsbildning, akademisering och professionalisering i socialt arbete*. Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Dellgran P. & Höjer, S. (2012) The politics of social work research. PhD thesis in Sweden. *European Journal of Social Work*, 15(4): 581–597.
- Dellgran, P. & Höjer, S. (2015) Forskning om människobehandlande organisationer. I: S. Johansson, P. Dellgran. & S. Höjer (red.), *Människobehandlande organisationer*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Dellgran, P. & Höjer, S. (2016) The academisation of social work. The case of Sweden. I: I. Taylor et al. (red.) *Routledge international handbook of social work education*. New York: Routledge, 51–59.
- Dellgran, P. (2015) Människobehandlande professioner. I: S. Johansson, P. Dellgran. & S. Höjer (red.), *Människobehandlande organisationer*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Dellgran, P. & Höjer, S. (2017) The chosen ones. Access to doctoral education in education, nursing, and social work in Sweden (kommande).
- Dellgran, P. (2017) Vetenskapens mål och mening. Uppfattningar om forskningens uppgifter inom vårdvetenskap, utbildningsvetenskap och socialt arbete. *Socionomens Forskningssupplement* (kommande).
- Denholm, C. & Evans, T. (red.) (2009) *Beyond doctorates downunder. Maximising the impact of your doctorate from Australia & New Zealand*. Camberwell, Victoria: ACER Press.
- Fenge, L-A. (2009) Professional doctorates. A better route for researching professionals? *Social Work Education*, 28(2): 165–176.
- Fransson, O. (2017) *Lärande som policy*. Rapport IFAU.
- Gardner, S.K. (2008) "What's too much and what's too little?" The process of becoming an independent researcher in doctoral education. *Journal of Higher Education*, 79(3): 326–350.
- Gill, T.G., & Hoppe, U. (2009) The business professional doctorate as an informing channel. A survey and analysis. *International Journal of Doctoral Studies*, 4: 27–57.
- Golde, C.M. (2005) The role of the department and discipline in doctoral attrition. Lessons from four departments. *Journal of Higher Education*, 76(6): 669–700.
- Grover, V. (2007) Successfully navigating the stages of doctoral study. *International Journal of Doctoral Studies*, 2: 9–21.
- Guerin, C., Jayatilaka, A. & Ranasinghe, D. (2015) Why start a higher degree? An analysis of motivations to undertake doctoral studies. *Higher Education Research & Development*, 34(1): 89–104.
- Hall D. (2004) The protean career: A quarter-century journey. *Journal of Vocational Behaviour*, 65(1): 1–13.
- Hasselberg, Y. (2012) *Vetenskap som arbete. Normer och arbetsorganisation i den kommodifierade vetenskapen*. Möklinta: Gidlunds Förlag.
- Högskoleverket (2011) *Forskarkarriär för både kvinnor och män? Statistisk uppföljning och kunskapsöversikt*. Rapport 2011:6 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket (2012) *Utvärdering av forskarskolor för lärare*. Rapport 2012:9 R. Stockholm: Högskoleverket.
- Leonard, D., Becker, R. & Coate, K. (2005) To prove myself at the highest level. The benefits of doctoral study. *Higher Education Research & Development*, 24(2): 135–149.

- Lovitts, B.E. (2001) *Leaving the ivory tower. The causes and consequences of departure from doctoral study*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Lovitts, B.E. (2008). The transition to independent research. Who makes it, who doesn't and why. *Journal of Higher Education*, 79(3): 296–325.
- McCulloch, A. & Thomas, L. (2013) Widening participation to doctoral education and research degrees. A research agenda for an emerging policy issue. *Higher Education Research & Development*, 32(2): 214–227.
- Mokhtar, M. (2012) Intentions and expectations of female PhD students in engineering at one university in Malaysia. *Procedia – Social and Behavioural Science*, 56: 204–212.
- Nilsson, R. (2009) *God vetenskap. Hur forskares vetenskapsuppfattningar uttryckta i sakkunnigutlåtanden förändrats i tre skilda discipliner*. Gothenburg studies in the history of science and ideas, no. 21. Akademisk avhandling. Göteborgs universitet.
- Powell, S. & Green, H. (red.) (2007) *The doctorate worldwide*. Maidenhead: Open University Press.
- Salmon, P. (1992) *Achieving a PhD. Ten students' experience*. Stoke-on-Trent: Trentham.
- Wakeling, P. & Kyriacou, C. (2010) *Widening participation from undergraduate to postgraduate research degree*. A research synthesis. York: University of York.
- Welin, S. & Persson, A. (1996) *En analys av medicinsk forskningsprioritering*. Forskningsberedningens skrift nr 3. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Wellington, J. & Sikes, P. (2006) "A doctorate in a tight compartment". Why do students choose a professional doctorate and what impact does it have on their personal and professional lives? *Studies in Higher Education*, 31(6): 723–734.
- Wildy, H., Peden, S. & Chan, K. (2015) The rise of professional doctorates. Case studies of the doctorate in education in China, Iceland and Australia. *Studies in Higher Education*, 40(5): 761–774.
- Ziman, J. (1995) What are the options? I: J. Ziman *In of one mind. The collectivization of science*, 265–310. Woodbury: American Institute of Physics Press.